

AHOSKERAREN ARAUGINTZA IRAKASKUNTZAN
Praktikan sortzen diren arazoak eta konponbideak.
Irakaskuntzaren aldetik.

Doneztebe, 1998-IX-26

Adelaida Kintana,
Nafarroako Irakasleen Birtziklatzeko Ikastegiko irakaslea;
Jon Aurre, Bilboko IRALEko irakaslea;
Juan Carlos Hernandez, Donostiako IRALEko irakaslea;
Jon Kortabarria, Gasteizko IRALEko irakaslea.

Gure kasuan, gu euskara irakasleak gara eta gure ikaslegoaren % 99 euskaldun berria da. Honekin adierazi nahi dut euskara 0 mailatik ikasi edo ikasten dutela, gramatika, estrukturak eta ahoskera ere. Ikas-prozesu horretan irakasleak ahoskerari emango dion garrantziaren arabera irakasleak ongi edo gaizki ahoskatuko du. Eta euskalduntze ikas-prozesuaren hasieran ez bada lantzen ahoskera, gero zailagoa da hainbat “bizio” kentzea. Alegia, behemaitatik hasita landu beharko dugun arloa izango da, zehar lerro gisa planteatuta.

Bestalde, ikasleari hizkera-maila ezberdinak daudela azalduko zaio, baina kontuan izan gure ikasleek, irakaskuntzan aritzen direnez, ahoskera zaindua erabili beharko dutela gehien bat. Benetako hizketa ez da letraka gertatzen, esaldika baizik, hortaz, gure ikasleei beti emango dizkiegu testu motzak irakurtzeko, kantatzeko, buruz ikasteko, antzerkia egiteko, e.a. Hortaz, ikasprozesuaren hasieratik bukaeraraino irakasleak erne egon behar du joera biziosoak ekiditeko eta ahoskera sistematikoki lantzeko.

Hizkuntzaren prosodiaren gakoak erritmoan dagoela garbi dago, orduan zergatik ez kantatu eta ikasi “Markesaren alaba” “Rap” soinuarekin? Hau izan daiteke truko bat esaldiaren erritmoa den horretaz jabetzeko.

Egia esan, gure ikasgeletako praktikan arazo batzuk sortzen direla eta, txosten honi nolabaiteko ordena emateko, Euskara Batuaren Ahoskera Zainduaren arauak hartuko ditugu, eta, banan banan, euskalduntze klaseetan sortzen diren arazoak ikusiko edo azalduko ditugu.

Bokalak

<a, e, i, o, u> Idatzi bezala ahoskatu. Bokalekin ez dago arazorik.

Bokal bilkurak

II.a. <ea>: *etxea, kafea...* Orokorrean ez dago arazorik.

<oa>: *geroago, telefonoa...* Orokorrean ez dago arazorik, baina bai beste bokal bilkura hau gertatzen denean:

<ioa> bokal bilkura dagoenean:

Hitz arruntetan: *olio, balio, Orio, Bakio...*

Baita maileguzko hitzetan ere: *Produkzioa, prezioa, kontaminazioa, populazioa, poluzioa, organizazioa, insumisioa, lekzioa, asoziazioa...*

Gazteleraren ereduari jarraitzen diote ikasleek bi silaba egin nahian (producción = **produkzio.ia*), eta maiz azpimarratu behar dugu hiru silaba direla: *Produkzi.o.a, prezi.o.a, kontaminazi.o.a, populazi.o.a, poluzi.o.a, organizazi.o.a, intsumisi.o.a, lekzi.o.a, asoziazi.o.a...*

Konponbideak: Hitz hauek dituen testu bat eman eta ozenki irakurtarazi ongi ahoskatu arte.

Edota testua entzungaia izanez gero, ahoskotasuna lantzeko teknika ezberdinak eman: errepikapenak, kantarazi, antzesprenak...

Ariketak, ikasleen mailaren arabera, ezberdinak izango dira. Datorrena, esaterako, goimailetan emango da:

EUSKAL SELEKZIOEN ALDEKO ZUZENKETA BAT HITZARTU DUTE EAJk, EAK, HBk, eta IUK.

“Euskal selekzioak lehiaketa estataletan nahiz nazioartekoetan ari daitezen bultzatzearen aldeko zuzenketa bat hitzartu dute EAJ, EA, HB eta IUK, Euskal Autonomia Erkidegoko Kirolaren lege-egitasmoari buruzko ponentzian. Halaber, euskal selekzioa izena hartzea hitzartu dute, eta ez, ordea, Euskaldiko selekzioa.

Zera dio hitzartutako zuzenketak: “Euskal Kirolen Federazioen Batasunak behar bezalako laguntza emango die Euskal Federazioei bultzatu ahal izan dezaten euskal selekzioen partaidetza lehiaketa estataletan eta nazioartekoetan ere”. Testuaren arabera, Federazioek beraiek aukeratu beharko dituzte selekzioetan aritzen direnak”.

Egunkaria, 98-V-19

II.b. <ia, ua>: *mendia, burua...* Bokal bilkura hauetan ez dago arazorik.

III.1. Bi bokal segidan daudenean, eta lehenengoa <i> edo <u> direnean bi silabatan ahoskatu: *abi.an, sozi.ala, mundi.ala, harreman komertzialak...*

Puntu honetan ere arazoak sortzen dira maileguak direnean, batez ere.

Konponbidea: termino hauek dituen testu bat eman eta antzestu. Edo ozenki irakurtarazi, adibidez:

JOKABIDE SOZIALA ETA INMUNITATE-SISTEMA.

“Antzintatik atzeman zen, emoziozko esperientziak nortasunak, estresari aurre egiteko moduak eta antzeko faktore psikosozialak, gaisotasunaren minberatasunean eta garapenean eragin zezaketela. Duela ehun urte, gaisotasun infekziosoen erantzuleak patoGenoak zirela aurkitu zenetik, **zientzia biomedikoen** helburu nagusia agente hauek nola kontrolatu eta eliminatu ikertzea izan zen eta, ondorioz, antibiotikoen garapen oso garrantzitsua sortu zen. Azken urteetan, aldiz, gaisotasunetan (minbizia, eritasun autoimmuneak eta gaisotasun infekziosoak barne dira) faktore psikosozialek duten eragina ikertzeko interesa berpiztu egin da. Ondorioz, lan asko egin da, bai animaliekin eta baita gizakiekin ere, estres-egoerek inmunitate-erreakzioan dituzten eraginak aztertzeko, eta garunak inmunitate-sistemaren aktibitatea zein mekanismo fisiologikoren bitartez kontrolatzen duen jakiteko”.

Elhuyar 133-134

III.2 <i> edo <u> beste bokalen aurrean: silaba bakarrean ahoskatzen dituzten euskalkietan hizkera zaindutat hartuko da. Ez dago arazorik.

IV. Bokal biren artean <h> idazten denean bokal bakoitza silaba batean ahoskatuko da: *za.harra, a.hula, be.hi*. Orokorrean ez dago arazorik.

Kontsonanteak

V. Idatzi bezala ahoskatu: <b, d, f, g, k, l, ll, m, n, ñ, p, r, rr, s, t, ts, tx, tz, z>

1. <g> <e> eta <i> Orokorrean ez dago arazorik, bakarrik: *geologia, psikologia, pedagogikoki, ikuspegi ekologikoak...*

Konponbidea: Termino hauek dituen testuak osenki irakurri.

BIOTEKNOLOGIA NEKAZARITZAN NOLA APLIKATU JO- RRATUKO DUTE IKASTARO BATEAN

“Nekazaritza produkzioa biologia molekularra bidez nola hobetu az-
tertuko dute egunotan Derioko Nekazaritza Eskolan eta AZTI Nekaza-
ritza eta Arrantza gaietarako ikerketa zerbitzuan egiten ari den ikastaroan.
Biologia molekularra aplikatzeko metodologiaren oinarritzko ezagutzak
eta teknologia berri horien erabilpena, besteak beste, dira ikastaroan jo-
rratuko dituzten gaiak”.

Egunkaria, 98-V-19

2. <s, z> eta <ts, tz>

Arazo gehiago sortzen dira maileguekin: *prezioa, kontzeptua, kontamina-
zioa, funtzionatzen, Frantzian, pertsona...* Hainbatetan gaztekeraz bezala ahos-
katzen dituzte.

Konponbidea: Ahokorapiloak buruz ikasi ongi ahoskatuz. Maileguak lan-
tzeko, berriz, letra horiek dituen testu bat eman ozenki irakurtzeko.

Sei sorgin sasian

Solasaldi soilean

Sasi baten gainean

Solasaldi soilean

Sei sorgin sasian.

- *Maria Goikoa*

- *Zer duzu, behekoa?*

- *Iturrira al zoaz?*

- *Ez.*

- *Zer duzu, ba?*

- *Senarra etorri.*

- *Zer ekarri?*

- *Zapata ta galtzerdi.*

- *Ze kolore?*

- *Zuri, gorri eta kikirriki!*

Tzanka tzenke tzankalon

Tzinki tzonko tzankalon

Tzanka tzenke tzinki tzonko

Tzunku tzanka tzankalon.

<ts> ahoskatzeko arazo handiak dituzte ikasleek.

Trukoa: ahoskatu behar dutenean ahoan listu asko hartu. Beste trukoa bat
aipatzearen, hitza errepikatu fonema hori bi silabatan ahoskatuz, azkenean bat
egiteko: *it-saso, it-saso, it-saso, itsaso.*

Otsoak mahatsa harrapatu nahirik

Jertsea puskatu hamaika lekutatik

Otsoak gaixoak dio:

“Nork konponduko dit?”

Atso itsuak, berriz:

“Bost axola zait neri!”

3. <b, d, g, r> bokal arteko kontsonanteak ahoskatu.

Euskalduntze prozesuan indar handia du paperak, hizkuntza idatziak alegia. Hortaz, orokorrean ez dago problemarik bokal arteko kontsonante hauek ahoskatzeko.

Baina ulermena lantzerakoan bestelako erregistroak badirela azaldu behar zaie ikasleei. Ez zaie eskatuko aldaketa fonetiko hauek, baizik eta, hala entzunez gero, uler eta ezagut ditzaten:

-G- bokale artekoa → Ø: *egon* [eon], *egin* [ein], *igo* [io] ...

-R- bokale artekoa → Ø: *ari* [ai], *dira* [dia], *gara* [ga] ...

Deklinabidean: -ERA → EA: *etxera* [etxea]

4. <r, rr> Kontsonante hauekin ez dago arazorik (Hegoaldean, behintzat).

VI. <h> Letra honekin ez dago arazorik (Hegoaldean, behintzat).

VII. <il, in> letra bilkura hauek bustikuntza eman dezekete: <(i)ll> eta <(i)ñ>.

Ahoskera zainduan <ll> eta ez <y>, eta bustidura ematen ez den euskalkien eremuan, ez da arazorik: *pilota*, *mina*, *bila*, *mila*...

Dena den, "yeismo" delako arazoa oso zabaldua dago

Konponbidea: <ll> duen ahokorapiloa edo kanta ikasi eta errepikatu ongi ahoskatuz.

Bestaldetik, hizkera samur eta adierazkorretan ematen diren aldaketa fonetikoak sartu beharko genituzke ikasprozesuan hasiera-hasieratik:

<l> → <ll> : [pollita]

<tmt> → <tt> : [ttiki]

<dmt> → <dd> : [Maddalen]

<s, z> → <x> : [xagu], [xaxtarrak], [xoxo] ...

Ariketa: testu arruntetik testu adierazkorretara pasatzea.

VIII. <j> ahoskera oinarrizkoa <y> da eta hizkera zaindurako hobesten dena, Nafarroan eremu zabalenean ahoskatzen dena, eta gure zentroan horren alde jotzen dugu.

VIII.1. [x] belarraz ere ahoska daitekeen hitzak, hitz hasieran: *jertse*, *jipoi*, *ja ere!*... Ez dago arazorik.

VIII.2. <j> hitz barruan: Orokorrean ez dago arazorik. *Ijitu*, *trajea*, *garajea*...

IX.1. <x>: *xagu*, *xoxo*, *Xabier*. Orokorrean ez dago arazorik, baina kantaren bat eman daiteke ahoskera hau hobetzeko:

Xoxoak galdu du moko,

Mokoa, xoxoa, gaixoak.

*Nola kanta, nola xirula,
Nola kanta xoxoak?...*

IX.2. <x> mailegutan <ks> ahoskatu: ez dago arazorik. *Taxi, sexi...*

Kontsonante bilkurak

X. <zb, zd, zg> (ezpada, ezta, ezkara)

Araza: Askotan ikasleek ez dakite hitzak lotzen, hortaz, garbi utzi behar zaie ez dela irakurtzen idazten den bezala. Hasiera hasieratik ohitu behar ditugu ikasleak nola ahoskatu eta nola irakurri.

Konponbidea: ozenki irakurtzen dutenean lotura hauek errespetatu behar dituzte, sistematikoki gainera. Zer esanik ez, entzungaietatik abiatutako ariketak ere jorra daitezkeela.

XI <zz> adberbio + aditza <tz> ebaki behar dugu.

Lehengo arazo bera dugu hemen eta konponbideari dagokionez berdin jokatuko dugu. Ariketaren (idatzia edo entzuna) zailtasuna neurtuko da ikasleen mailaren arabera. Entzungaia denean, adibidez: *Goen Kale, Jaun da jabe...*

Kontsonanteen bilkuretarako adibide bat:

ANTZERKIA: ANTONIO M.ª LABAYEN: *Teatrogintza eta Yakintza*

SOFIE: Eta... nola dago Ismaeltxo? Bazeukanan ikusteko gogoia.

AGAR: **Ez zenuke** ezagutuko. Beti hazten ari **da eta**. Baita gaiztakerian ere!

SOFIE: Gure Ismaeltxo!

AGAR: Ez hain... txo!... gizon eginik dago. Jesuiten ikastetxera eraman nuen**ez** gero asko aldatu da. Hori bai, arropa, liburu, ta beste zernahi gauzatan neuzkan diru guztiak xahutu dizkit.

SOFIE: Sinesten dinat. Eta orain... nagusiarengana diru eske hatorrela ere bai.

AGAR: Zer erremedio!

SOFIE: Ondo egina! **Ez den** nahikoa nagusiak, hitzaz gozaturik haurra mundura ekarrarazi eta sasian uztea. Berak ere paga dezala larrutik...

AGAR: Horretan Don Abraham **ez duzu** batere zeken. Eskatzen diodana ematen dit.

SOFIE: Eskatu gabe eman behar liken... **Ez den** aspaldi hiregana biltzen. Ezta semea ikustera joaten ere. Bere-berea din, bada, Ismael koi-tadoa... gure laztana!

Bazeukanan ikusteko gogoia. Aitak baino gehiago apika!

XII. <nz, lz, rz> eta <ns, ls, rs> Kontsonante zistukaria afrikatu ahoskera zaindurako.

Euskalki guztietan ematen ez denez, ez dago arazorik. Baina ariketa bera izango genuke ahoskera hori lantzeko.

Baina, berriro diot, ulermena lantzerakoan bestelako erregistroak badirela azaldu behar zaie ikasleei. Ez zaie eskatuko aladaketa fonetiko hauek, baizik eta, hala entzunez gero, uler eta ezagut ditzaten:

EZ + N/L → Ø: [enaiz], [enago], [eluke], [elegoke]...

N/R/L + Z → TZ: [esantzion], [izantzen], [hortzegoen], [hiltzaitez]...

XIII. <zn, zl, zh>

Ikasleek idatzita dagoen bezala ahoskatzen ohi dute. Puntu honetan ez dugu arazorik: (*ez naiz: eznaiz edo enaiz*)

Zehar-galdera eta galdera-zuzenaren doinuak ezberdinak dira eta aniztatan ikasleek doinu horiek nahastu egiten dituzte. Adibidez:

Gaia: Eskolaurrean euskaraz ikasten den denbora eta haurren hizkuntza maila. Testua irakurri ondoren ikasleak honelaxe kontatzen zuen:

.../... Eskolaurreko urteak oso inportanteak dira haurrak lortuko duen euskara mailarako. Bai ume euskaldunek, bai erdaldunek, behar bezalako baldintzak behar dituzte eta O.H.O.ko maisu-maistrek, pedagogoen, eta abarrek kezka hau dute:

Nola lortzen da haurra euskaraz oso ongi mintzatzea? .../...

Ikasleak honelaxe esan zuen zehar-galderaren markarik gabe eta zehar-galderaren doinuarekin. Ohartarazi ondoren konturatu zen eta zuzendu.

Beraz, arazoa bakarkako azalpenean galdera-zuzena agertzen bada suertatzen da. Badirudi beren buruari egiten dioten galdera dela, baina beharrezko doinurik gabe.

Konponbidea: lotura batekin, esaterako *ETA kopulatiboarekin*, edo *Hona hemen kezka: ...*

Beste zehar galderetan ez dugu arazorik: “*Ez dakit noiz egin zuten eta nork egin zuen ere...*”, doinu egokia ematen batiete.

Honek erakutsiko luke prosodia bere osotasunean irakatsi beharko genukeela, fonetikaren irakaskuntzan esaldiak bere osotasunean ahoskatzen irakastea fonema jakinak ahoskatzen irakastea bezain garrantzitsua edo garrantzitsuago dela, akaso.